

Angelika Gajek

Adopcja dzieci na tle handlu ludźmi

Bezpieczeństwo : teoria i praktyka : czasopismo Krakowskiej Szkoły Wyższej
im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego 9/3, 27-35

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Angelika Gajek*

Adopcja dzieci na tle handlu ludźmi

Wprowadzenie

Adopcje krajowe i międzynarodowe polskich dzieci, które zazwyczaj dają im nowe lepsze warunki życia, można rozpatrywać w kontekście zagrożeń, jakie są z tą procedurą związane. Nie wszystkie adopcje, które generalnie uznawane są za działania dla dobra dziecka okazują się takimi w istocie, ponieważ poza przysposobieniami usankcjonowanymi prawem, odnotowuje się również nielegalny handel dziećmi. Proceder ten przekłada się na ocenę odpowiedzialności państwa polskiego w zakresie wszechstronnej ochrony dziecka w Polsce, i poza jej granicami. Przedmiotem rozważań będzie także potrzeba skoordynowanych działań wielu podmiotów na płaszczyźnie krajowej i międzynarodowej w celu wypracowania wspólnych ustaleń w tym obszarze.

Adopcja. Stan prawny

Adopcja (przysposobienie czy przybranie dziecka za swoje) została zdefiniowana w artykule 10 ustawy Europejskiej Konwencji o przysposobieniu dzieci z 24 kwietnia 1967 r.¹ Zgodnie z treścią tego artykułu (brzmienie od 22 września 1996 r.): „przez przysposobienie przysposabiający nabywa wobec przysposobionego wszelkie prawa i obowiązki, jakie mają ojciec lub matka wobec ich dziecka pochodzącego z małżeństwa”, a „przysposobiony nabywa wobec przysposabiającego wszelkie prawa i obowiązki, jakie ma dziecko pochodzące z małżeństwa w stosunku do swojego ojca lub swojej matki”.

Polska, mając na uwadze godność i niezbywalne prawa człowieka, podpisała Konwencję o prawach dziecka z 1989 r., która w preambule wskazuje, że „dziecko,

* Doktorantka Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego.

¹ Europejska konwencja o przysposobieniu dzieci z 24 kwietnia 1967 r., brzmienie z 22 września 2009 r., Dz.U. 1999.99.1157.

z uwagi na swoją niedojrzałość fizyczną oraz umysłową, wymaga szczególnej opieki i troski, w tym właściwej ochrony prawnej, zarówno przed, jak i po urodzeniu”².

Na gruncie polskiego prawa instytucja przysposobienia (adopcji) regulowana jest przez przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego³, a także przez Ustawę o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z 9 czerwca 2011 r.⁴ Polski ustawodawca w artykule 121 §1 k.r.o. stwierdza, że „przez przysposobienie powstaje między przysposabiającym a przysposobionym taki stosunek, jak między rodzicem a dzieckiem”, a „przysposobiony nabywa prawa i obowiązki wynikające z pokrewieństwa w stosunku do krewnych przysposabiającego”. Równocześnie „ustają prawa i obowiązki przysposobionego wynikające z pokrewieństwa względem krewnych, jak również prawa i obowiązki tych krewnych względem niego” i „skutki przysposobienia rozciągają się na zstępnych przysposobionego”.

Kodeks rodzinny wskazuje wymogi, które muszą być spełnione, aby doszło do przysposobienia (adopcji). Przede wszystkim, przysposobić można wyłącznie osobę małoletnią i tylko dla jej dobra. Przysposabiający musi być osobą mającą pełną zdolność do czynności prawnych, której kwalifikacje osobiste uzasadniają przekonanie, że będzie należycie wywiązywał się z obowiązków przysposabiającego. Musi również posiadać opinię kwalifikacyjną oraz świadectwo ukończenia szkolenia organizowanego przez ośrodek adopcyjny. Pomiędzy przysposabiającym a przysposobionym musi istnieć odpowiednia różnica wieku. Kodeks rodzinny i opiekuńczy wskazuje również na konieczność wyrażenia zgody na przysposobienie zarówno przez dziecko, jeśli ukończyło 13 lat, jak i uznanych przez prawo biologicznych rodziców – z tym, że przepisy prawne zastrzegają, iż w niektórych sytuacjach sąd opiekuńczy może orzec przysposobienie nawet bez uzyskania zgody dziecka czy też jego rodziców. Przysposobienie może nastąpić wyłącznie przez orzeczenie sądu opiekuńczego na żądanie strony przysposabiającej.

Podsumowując powyższe, adopcję należy rozumieć jako podlegające kontroli sądowej uznanie obcego biologicznie dziecka za własne w rozumieniu prawa. Jednak to sąd opiekuńczy ma wyłączne prawo do orzekania adopcji, a tym samym do analizowania, poddawania w wątpliwość i rozstrzygania, czy jest ona zgodna z przepisami prawnymi, a przede wszystkim – czy ma na uwadze dobro adoptowanego dziecka⁵.

Adopcja nielegalna

Niestety nie zawsze jest tak, że kandydaci na rodziców pozytywnie przejdą cały proces, który pozwoli im adoptować dziecko. Desperacja niektórych małżonków bywa tak duża, że są oni zdecydowani na ominięcie trudnej drogi do szczęścia poprzez wejście w kolizję z prawem, byleby spełnić swoje marzenie. Tego typu działania

² Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych z 20 listopada 1989 r., Dz.U. z 1991 r., nr 120. poz. 526.

³ Ustawa z 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. z 1964 r. nr 9, poz. 59.

⁴ Ustawa z 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej Dz.U. z 2011 r., nr 149 poz. 887 z późn. zm.

⁵ Dział II k.r.o. „Przysposobienie”.

(nawet jeśli kieruje się dobrem dziecka), może być ścigane przez prawo i traktowane jako przestępstwo omówione w wielu przepisach chroniących dobra każdego człowieka, m.in. w Kodeksie karnym⁶, gdzie zostało zdefiniowane jako handel ludźmi (art. 115 § 22).

Z artykułem tym wiąże się art. 211a k.k. określający niedopuszczalność organizacji adopcji dla uzyskania korzyści majątkowej wbrew przepisom ustawy. Zdarzały się sytuacje, gdy biologiczni rodzice sami wskazywali rodzinę, której byli skłonni oddać swoje dziecko. Działanie to pozostawało legalne pod warunkiem, że procedura przekazania dziecka odbywała się za pośrednictwem sądu. O dopuszczalności adopcji ze wskazaniem zdaje się pośrednio stanowić artykuł 119¹ § 1 k.r.o. W myśl tego przepisu rodzice mogą wyrazić zgodę na przysposobienie dziecka w przyszłości bez wskazania osoby przysposabiającej. Zatem skoro możliwe jest niewskazywanie osoby przysposabiającej, to wskazanie takiej osoby również winno być dopuszczalne. Jednak niejednokrotnie adopcja ze wskazaniem budziła wiele kontrowersji, ponieważ należy tu mieć przede wszystkim na względzie przywołany wcześniej artykuł 114 k.r.o. – to jest dobro dziecka. Bardziej słuszny wydaje się pogląd, że to rodziców należy szukać i dobrać względem dziecka, a nie odwrotnie. Kolejny zarzut pod adresem instytucji adopcji ze wskazaniem dotyczy braku zaangażowania ośrodka adopcyjnego do przeprowadzenia procedury adopcyjnej, co zwiększa ryzyko przekazania dziecka do rodziny nieprzygotowanej do pełnienia powierzonych jej funkcji⁷.

O wiele trudniej ocenić sytuację, gdy adopcja nie narusza dobra dziecka i pozostaje w zgodzie z artykułem 114 k.r.o. Wątpliwości jednak dotyczą tu przede wszystkim aspektów etycznych takiej adopcji. Czasem zdarza się, że rodzice adopcyjni ponoszą koszty związane z prowadzeniem ciąży, porodem i położeniem biologicznej matki dziecka. Zgodnie z Konwencją o prawach dziecka⁸ takie działania są dopuszczalne, pod warunkiem jednak, że nie są to „niestosowne” korzyści (art. 21d). Przepisy nie określają, co to są „niestosowne korzyści”, a samo zdefiniowanie nielegalnej adopcji również nastrocza wiele problemów⁹.

Wiele kontrowersji wokół adopcji, a zwłaszcza braku w polskim ustawodawstwie definicji „adopcja ze wskazaniem”, przyczyniło się do nowelizacji przepisów w tym zakresie. Efektem prac sejmowej komisji do spraw polityki społecznej i rodziny jest ustanowienie aktu prawnego określającego, że o adopcji decyduje sąd rodzinny, po upewnieniu się, że procedura ta pozostaje w zgodzie z konwencją haską z 1993 r.¹⁰

Do pośredniczenia w procedurze przysposobienia Ministerstwo Polityki Społecznej [od 2005 MPiPS] wyznaczyło trzy polskie ośrodki zlokalizowane w Warszawie. Zgodnie z art. 154 ustawy z 9 czerwca 2011 r. „prowadzenie procedur przysposobienia

⁶ Ustawa z 6 czerwca 1997 r., Kodeks karny, Dz.U. z 1997 r., nr 88, poz. 553 z późn. zm.

⁷ A. Suda, *Adopcja, „nielegalna adopcja”, a handel dziećmi do adopcji*, Departament Polityki Migracyjnej MSW, <http://www.handelludzi.eu/download/91/12502/Adopcjaahandelludzi-analiza.pdf> [dostęp: 12.12.2014].

⁸ Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20 listopada 1989 r.

⁹ M. Pomarańska-Bielecka, *Komercyjna adopcja dzieci*, [w:] *Handel dziećmi. Wybrane problemy*, red. Z. Lasocik, M. Koss, Ł. Wieczorek, Warszawa 2007, s. 47.

¹⁰ Konwencja o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego, sporządzona w Hadze 29 maja 1993 r., Dz.U. z 2000 r., nr 39, poz. 448 z późn. zm.

oraz przygotowanie osób zgłaszających gotowość do przysposobienia dziecka, zwanych dalej «kandydatami do przysposobienia dziecka», stanowi wyłączną kompetencję ośrodka adopcyjnego¹¹. Istotną zmianą, jaką zaproponowali posłowie, są uregulowania prawne, które stanowią, że rodzice mogą przekazać opiekę nad swoim dzieckiem z pominięciem ośrodka adopcyjnego, ale tylko swoim krewnym lub powinowatym. Procedura ta będzie musiała być poddana pod ocenę sądom opiekuńczym. Każdy inny przypadek, dotyczący adopcji przez osoby niespokrewnione, będzie musiał odbywać się przy udziale ośrodka adopcyjnego jako prawnie ustanowionej instytucji pośredniczącej¹¹.

Zdecydowanie innej ocenie podlega sytuacja, gdy strony decydują się na przekazanie/przyjęcia dziecka w zamian za korzyści majątkowe, a przy tym dopuszczają się fałszowania metryki urodzenia dziecka lub poświadczania nieprawdy w dokumentacji urzędowej. Wówczas jednak trudno taką sytuację nazwać adopcją komercyjną czy w ogóle adopcją¹². Zgodnie z międzynarodowymi standardami nielegalna adopcja jest przestępstwem (art. 35 Konwencji o prawach dziecka). Jeszcze dobitniej proceder ten jest nazwany przez Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii (art. 2a), który definiuje problem w następujący sposób: „handel dziećmi oznacza jakiegokolwiek działanie lub transakcję, w drodze której dziecko przekazywane jest przez jakąkolwiek osobę lub grupę osób, innej osobie lub grupie za wynagrodzeniem lub jakąkolwiek inną rekompensatą”¹³. Zgodnie więc z Konwencją, jak i art. 189a k.k., każdy, kto dopuszcza się handlu ludźmi, popełnia zbrodnię zagrożoną karą nie mniejszą niż 3 lata pozbawienia wolności.

Adopcje zagraniczne

Dużo kontrowersji budzi przysposobienie zagraniczne dziecka, ponieważ wiąże się ono ze zmianą z dotychczasowego miejsca zamieszkania przysposobianego. Taka adopcja może nastąpić tylko wówczas, kiedy w żaden inny sposób nie można zapewnić przysposobianemu odpowiedniego zastępczego środowiska rodzinnego w kraju jego pochodzenia¹⁴.

W 1988 r. w końcowym akcie XVI sesji Konferencji Haskiej Międzynarodowego Prawa Prywatnego powołano komisję, której zadaniem było sformułowanie konwencji w sprawie przysposobienia międzynarodowego. Jej kluczowym zadaniem było zagwarantowanie praw dzieci w taki sposób, by skutecznie można było zapobiec ich uprowadzaniu i sprzedaży. Projekt Konwencji opracowywany był kilka lat – w maju 1993 r. przyjęto i otwarto do podpisu Konwencję o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego¹⁵. Wprowadzenie w życie

¹¹ D. Gajos-Kaniewska, *Adopcja ze wskazaniem tylko za zgodą ośrodka*, <http://prawo.rp.pl/artukul/1093855.html> [dostęp 2.06.2015].

¹² M. Pomarańska-Bielecka, *op. cit.*, s. 43.

¹³ Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii przyjęty w Nowym Jorku 25 maja 2000 r., Dz.U. 2007, nr 76, poz. 494.

¹⁴ Art. 114² §2 k.r.o.

¹⁵ E. Holewińska-Łapińska, „Adopcje zagraniczne” w praktyce polskich sądów, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1998, nr 9, s. 19.

Konwencji (oświadczenie rządu polskiego z 20 grudnia 1999 r.) pozwoliło wyeliminować wiele wcześniejszych kontrowersji, które rodziły przypuszczenia o nieprawidłowościach w procesie przeprowadzania adopcji zagranicznych, a nawet sugestie, że Polska jest „bogatym rynkiem białych dzieci do adopcji”¹⁶.

Niezmiernie istotnym elementem adopcji dzieci, które opuszczają swój kraj rodziny, jest subsydiarność tej adopcji. Sąd Najwyższy w uchwale z 12 czerwca 1992 r., która dotyczyła dostosowania polskiego prawa do postanowień Konwencji o prawach dziecka, stwierdził, że przysposobienie dziecka polskiego związane z przeniesieniem do innego kraju może nastąpić wyłącznie w przypadku, gdy brak jest możliwości umieszczenia go w podobnych warunkach w rodzinie polskiej. Zawsze decydujące znaczenie powinien mieć tu interes dziecka. Również z powodu nadrzędnego interesu dziecka należy dążyć, by zostało ono umieszczone w rodzinie, a pobyt w zakładzie opiekuńczym był ograniczony do minimum ze względu na fakt, że placówki opiekuńcze nie zapewniają dziecku normalnego domu i relacji, jakie daje rodzina¹⁷. Warto więc gruntownie przyjrzeć się sytuacji każdego dziecka, by dać mu szansę jak najlepszego rozwoju – nawet jeśli będzie wiązało się to z jego wyjazdem za granicę. Nie należy również zapomnieć, że każda adopcja międzynarodowa wymaga zachowania dużo dalej idących środków ostrożności i kontroli¹⁸.

Obecnie obowiązujący stan prawny procedurę adopcji zagranicznej wiąże nierozwalnie z przepisami ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Polskie prawo *expressis verbis* (art. 25–27 k.c.) wskazuje miejsce zamieszkania dziecka. Natomiast konstrukcja art. 114² k.r.o. § 1, bazująca na zmianie miejsca zamieszkania dziecka, a nie jego faktycznego pobytu (jak to czyni Konwencja o prawach dziecka), ma zapobiegać omijaniu rygorów dotyczących adopcji zagranicznej przez wcześniejsze przeniesienie miejsca pobytu małoletniego za granicę, by później móc go przysposobić¹⁹.

Art. 167 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wskazuje, że

dziecko może być zakwalifikowane do przysposobienia związanego ze zmianą dotychczasowego miejsca zamieszkania dziecka na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na miejsce zamieszkania w innym państwie po wyczerpaniu wszystkich możliwości znalezienia kandydata do przysposobienia tego dziecka na terenie kraju, chyba że między przysposabiającym a przysposabianym dzieckiem istnieje stosunek pokrewieństwa lub powinowactwa albo gdy przysposabiający już przysposobił siostrę lub brata przysposabianego dziecka.

Art. 168 powyższej ustawy określa procedury związane ze zmianą miejsca zamieszkania dziecka poza granicami Polski, kładąc nacisk na wyłączne prawo wskazanych ośrodków adopcyjnych do przeprowadzenia adopcji. Ośrodki te zostały też upoważnione do współpracy z organami innych państw, z licencjonowanymi organizacjami lub ośrodkami adopcyjnymi tych państw.

¹⁶ *Ibidem*, s. 20.

¹⁷ K. Bagan-Kurluta, *Przysposobienie międzynarodowe dzieci*, Białystok 2009, s. 38.

¹⁸ *Ibidem*, s. 388.

¹⁹ E. Holewińska-Łapińska, *Nowelizacja norm o przysposobieniu – adopcje zagraniczne*, „Monitor Prawniczy” 1995, nr 11, s. 325.

Przesłanka odpowiedniości, normatywnie regulująca materię przysposobienia zagranicznego, przyjęta zarówno w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym (art. 114² § 1), jak i w Konwencji o prawach dziecka, ma zasadnicze znaczenie przy wyborze najwłaściwszego środka opieki nad dzieckiem – z uwzględnieniem zarówno przysposobienia, jak i pieczy zastępczej. Konieczne jest więc utwierdzenie się w przekonaniu, że dla dziecka, które ma być przysposobione, tylko piecza zastępcza daje możliwość stworzenia odpowiedniego środowiska rodzinnego²⁰. Przysposobienie takie jest możliwe tylko wtedy, gdy zostanie wykluczona odpowiedniość pieczy zastępczej oraz gdy zostanie stwierdzona nieodpowiedniość przysposobienia krajowego dla małoletniego²¹.

Procedury przysposobienia zagranicznego dotyczą dwóch podmiotów, tj. dziecka i osoby mieszkającej poza granicami Polski, która chce je przyjąć. Już na etapie preadopcyjnym, standardowa procedura przysposobienia (art. 4 i 5 konwencji haskiej) sprowadza się do udziału organów nie jednego, ale co najmniej dwóch państw, które kwalifikują podmioty nowo tworzonego porządku prawnego. O możliwości adopcji dziecka w przysposobieniu zagranicznym decydują organy kraju pochodzenia dziecka, natomiast o spełnieniu wymaganych przez kandydatów kryteriów na rodziców zastępczych decyzję podejmuje organy państwa, które przyjmie małoletniego. Pozytywna kwalifikacja kandydatów w kraju ich zamieszkania, a także weryfikacja tych kwalifikacji przez polskie organy oraz zaakceptowanie dziecka do adopcji zagranicznej otwierają możliwość kontaktu z małoletnim.

Wszczęcie procedury przysposobienia wyłącza dwie istotne kwestie: ustalenie jurysdykcji sądu oraz wskazanie, na gruncie prawa prywatnego międzynarodowego, które prawo zgodnie z przepisami kolizyjnymi będzie tu właściwe²². Zgodnie z art. 1106¹ § 1 k.p.c.²³ jurysdykcja krajowa obowiązuje w przypadku przysposobiania osoby polskiego obywatelstwa lub osoby legalnie zamieszkującej na terenie Polski. Należy przy tym wskazać, że Polska jest związana wieloma bilateralnymi umowami międzynarodowymi, gdzie wskazane jest prawo właściwe dla przysposobienia. Wówczas zamiast ustawy p.p.m. prawo właściwe dla przysposobienia wskazują normy kolizyjne zawarte w tych umowach²⁴.

Art. 57 ust. 1 p.p.m. stanowi, że przysposobienie podlega prawu ojczystemu przysposabiającego. Formalnie ten przepis znajdzie zastosowanie, gdy o adopcji orzeka sąd, do którego jurysdykcji sprawa należy. Norma zawarta w art. 58 p.p.m. wprowadza uzupełnione zastosowania prawa właściwego według art. 57 p.p.m., ponieważ zgodnie z art. 58 p.p.m. przysposobienie winno być orzeczone z zachowaniem przepisów prawa ojczystego osoby przysposabianej w kwestiach wymienionych

²⁰ *Ibidem*.

²¹ M. Safjan, *Podstawowe kierunki rozwoju opieki nad dzieckiem w rodzinach zastępczych*, „Państwo i Prawo” 1980, nr 1, s. 84.

²² M. Pazdan, *Prawo prywatne międzynarodowe*, Warszawa 2012, s. 26.

²³ Ustawa z 17 listopada 1964 r., Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. z 1964 r., nr 43, poz. 296 z późn. zm.

²⁴ B. Gnela, *Kolizyjna problematyka przysposobienia w konwencjach międzynarodowych*, [w:] *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa profesora Maksymiliana Pazdana*, red. W. Popiołek, Kraków 2005, s. 81–88.

w tym przepisie. Znaczący problematyki prawa prywatnego międzynarodowego nie są zgodni co do tego zagadnienia. Zatem w tym zakresie w doktrynie podział sprowadza się do trzech poglądów. Pierwszy z nich mówi, że właściwe winny być kumulatywnie dwa systemy prawne²⁵. Drugi – że stosowane powinny być dwa systemy prawne równolegle, ale oddzielnie²⁶. Według trzeciego poglądu właściwy powinien być jeden system prawny. Pogląd ten (opierając się na wymaganiach określonych w art. 58 p.p.m.) nie widzi potrzeby stosowania prawa ojczystego przysposobianego, jeżeli prawo ojczyste przysposabiającego jest prawem dalej idącym w ochronie przysposobianego²⁷.

W Polsce przysposobienie może nastąpić tylko na skutek orzeczenia sądu opiekuńczego, a procedurę adopcyjną wszczyna się na wniosek osób pragnących adoptować dziecko. Po złożeniu wniosku o adopcję dziecka, kandydaci do przysposobienia małoletniego oczekują, by sąd opiekuńczy wyznaczył sposób osobistej styczności z adoptowanym. W przypadku adopcji zagranicznej jest to obligatoryjny instrument prawny, pozwalający na kontrolę nawiązanych relacji i zachowania odpowiedniego czasu wskazanego w art. 120¹ § 3 k.r.o. Po stwierdzeniu niezakłóconej wzajemnej styczności sąd opiekuńczy może orzec przysposobienie. Aby miało ono moc prawną również za granicą, konieczne jest wydanie przez sąd opiekuńczy zaświadczenia o zgodności procesu postępowania o przysposobieniu z art. 23 konwencji haskiej. Orzeczenie przysposobienia wywołuje również modyfikacje dotyczące aktu stanu cywilnego²⁸.

Zwalczanie handlu ludźmi

Art. 211a. k.k. w brzmieniu „Kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, zajmuje się organizowaniem adopcji dzieci wbrew przepisom ustawy, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”, umieszczony został w rozdziale XXVI, dotyczącym przestępstw przeciwko rodzinie i opiece. Organizowanie adopcji wbrew przepisom ustawy zazwyczaj nie uwzględnia dobra dziecka. Cały proces (od wyszukania dziecka, do przekazania go innej osobie, nieuznanej przez prawo za rodzica) odbywa się bez weryfikacji przebiegu poszczególnych etapów i bez udziału odpowiednich instytucji²⁹. Sposoby działania sprawców często ulegają różnym modyfikacjom, co stwarza problemy natury prawnej w ściganiu tego typu przestępstw. Niestety, w polskim prawie karnym ustawodawca nie przewidział zaostrożonej odpowiedzialności sprawcy w sytuacji, gdy podmiotem czynu zabronionego jest osoba małoletnia czy nieporadna. Wydaje się, że cechy psychofizyczne małoletniego,

²⁵ W. Ludwiczak, *Międzynarodowe prawo prywatne*, Poznań 1996, s. 214.

²⁶ K. Bagan-Kurluta, *Prawo prywatne międzynarodowe*, Warszawa 2011, s. 246.

²⁷ B. Gneta, *Prawo właściwe dla przysposobienia według nowej ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe*, [w:] *Współczesne wyzwania prawa prywatnego międzynarodowego*, red. J. Poczobut, Warszawa 2013, s. 111.

²⁸ Ustawa z 28 listopada 2014 r., Prawo o aktach stanu cywilnego, Dz.U. z 2014 r. poz. 1741.

²⁹ K. Liżyńska, A. Płońska, *Uwagi o sposobie ustawowego ujęcia przestępstwa zajmującego się organizowaniem adopcji wbrew przepisom ustawy*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2011, z. 3, s. 191–205.

jak i osoby nieporadnej uzasadniają zaostrzenie sankcji w sytuacji, kiedy dochodzi do łamania ich niezbywalnych praw³⁰.

Podstawowe prawa dzieci określone zostały w Konwencji praw dziecka z 1989 r., przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych. Między innymi zakazuje ona zrywania więzi łączących dziecko z osobami sprawującymi nad nim pieczę³¹. Konwencja określa, że dzieckiem jest każda istota ludzka w wieku poniżej 18 lat i uznaje, że dzieci, bez względu na rasę, kolor skóry, płeć, język czy wyznanie, mają prawo do szczególnej troski i pomocy. Rodzina, jako podstawowa komórka społeczeństwa oraz naturalne środowisko rozwoju dziecka, powinna być otoczona niezbędną ochroną i opieką, tak by mogła w pełni odgrywać swoją rolę w społeczeństwie, a dziecko dla pełnego i harmonijnego rozwoju swojej osobowości powinno wychowywać się w środowisku rodzinnym, w atmosferze szczęścia, miłości i zrozumienia.

Z punktu widzenia zwalczania handlu dziećmi zasadnicze znaczenie ma Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii³², przyjęty w 2000 r. w Nowym Jorku, a także Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi,³³ uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez ONZ w 2000 r.³⁴

Podmiotem handlu ludźmi może być każdy człowiek, bez względu na wiek, dlatego sprawca czynu będzie podlegał karze niezależnie od tego, czy podmiotem transakcji była osoba dorosła, czy dziecko. Należy przyjąć, że określenie „handel dziećmi” odnosi się do handlu ludźmi, którego ofiarą jest małoletni, czyli osoba, która nie ukończyła lat 18³⁵. W orzecznictwie zdarzało się, że w przypadkach sprzedaży na pozór korzystnych dla ofiary, na przykład do adopcji, uznawano, że brak elementu pokrzywdzenia powoduje brak uznania czynu za przestępstwo i w związku z tym sprawcy unikali jakiegokolwiek kary³⁶. O skali handlu, szczególnie dziećmi, świadczą dane raportu UNICEF. Wynika z nich, że przedmiotem handlu jest 1,2 miliona dzieci rocznie. Podstawą twierdzenia, że nielegalnym adopcjom towarzyszą zjawiska handlu dziećmi, są również wyniki badań dotyczących państw Europy południowo-wschodniej, prowadzonych przez Międzynarodową Organizację ds. Migracji (IOM)

³⁰ M. Pomarańska-Bielecka, M. Wiśniewski, *Analiza przepisów prawa dotyczących zapobiegania i przeciwdziałania zjawisku handlu dziećmi*, Warszawa 2010, s. 8, www.mcps.com.pl/plik.php?plik=AnalizaPrawna_handel.pdf [dostęp: 11.12.2014].

³¹ O. Sitarz, *Problem implementacji przepisów prawa międzynarodowego dotyczących handlu dziećmi*, [w:] *Handel dziećmi...*, s. 15.

³² Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka...

³³ Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 15 listopada 2000 r., Dz.U. z 2005 r., nr 18, poz. 160.

³⁴ Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 15 listopada 2000 r., Dz.U. z 2005 r., nr 18, poz. 158.

³⁵ M. Pomarańska-Bielecka, M. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 8.

³⁶ *Eadem*, *Handel ludźmi – nowelizacja KK. Część II*, <http://www.edukacjaprawnicza.pl/artykuly/artyku-1/a/pokaz/c/artikul/art/handel-ludzi-nowelizacja-kk-czesc-ii.html> [dostęp: 12.12.2014].

i NEXUS Institute. Dotyczą one kontrowersyjnych adopcji dzieci między innymi do Stanów Zjednoczonych³⁷.

Skuteczne ściganie sprawców przestępstwa handlu ludźmi zależy w dużej mierze od struktury i organizacji pracy organów za to odpowiedzialnych. Jest to głównie Policja, prokuratura i częściowo Straż Graniczna. Oprócz organów bezpośrednio zaangażowanych i odpowiedzialnych za ściganie tych przestępstw, dużą rolę odgrywają podmioty współpracujące z nimi, a szczególnie Państwowa Inspekcja Pracy, Służba Celna, ale również organizacje pozarządowe, takie jak fundacje „La Strada” czy „Dzieci Niczyje”³⁸. Najobszerniej problemem zwalczania handlu ludźmi zajmuje się Ministerstwo Spraw Wewnętrznych poprzez koordynację działań w ramach Zespołu do Spraw Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi. Członkami Zespołu są między innymi trzy ministerstwa: Ministerstwo Sprawiedliwości, Spraw Zagranicznych oraz Pracy i Polityki Społecznej. Każde z tych ministerstw ma wyznaczone zadania w ramach swoich kompetencji³⁹.

Podsumowanie

Ścisła merytoryczna międzynarodowa współpraca i dobra koordynacja działań między jednostkami powołanymi do zapobiegania i ścigania przestępstw, a przede wszystkim jasne i klarowne prawo jest gwarantem skutecznego działania w zakresie zarówno wykrywania, jak i zapobiegania przestępstwom, a więc i przestępstwom handlu ludźmi, w tym również dzieci. Najskuteczniejszymi działaniami są więc rozwiązania systemowe skupiające wiele podmiotów, których skoordynowane działanie jeśli nie wyeliminuje całkowicie, to przynajmniej w znacznym stopniu ograniczy ten bezprawny proceder. Nowe regulacje prawne procesu adopcji dzieci i wyznaczenie konkretnych organów odpowiedzialnych za prawidłowy przebieg przysposobienia zapewne w dużej mierze przyczynią się do minimalizacji skutków bezprawnych działań, a szybka i legalna adopcja będzie miała pozytywne skutki zarówno dla rodziców, jak i dzieci.

³⁷ K. Bagan-Kurluta, *op. cit.*, s. 392.

³⁸ K. Karsznicki, *Ściganie przestępstwa handlu ludźmi w Polsce*, Warszawa 2010, s. 47.

³⁹ *Przeciwdziałanie handlowi ludźmi*, <https://www.msw.gov.pl/pl/bezpieczenstwo/przeciwdzialanie-handl/11668,Przeciwdzialanie-handlowi-ludzmi.html> [dostęp: 14.12.2014].